

- особенности англицизмов в современном французском языке. Автореф. дис. ...канд. филол. наук. – К., 1990.
5. Architecture d'aujourd'hui. — 1989. — по 264..
 6. Derooy L. Emprunt linguistique. – Paris, 1956.
 7. Dictionnaire du français vivant. – Paris, 1983.
 8. Fedtchenko H., Gueiko T. Les anglicismes culturels dans le français d'hier et d'aujourd'hui. Aperçu thématique et étymologique. – Kiev, 1997. – p.7- 11.
 9. Guiraud P. Les mots étrangers. – Paris, 1971.

ТВОРЕННЯ КОМПОЗИТИВ З ТЕАТРАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

Лариса
Азарова,
Алла
Костюк
(Вінниця)

На сучасному етапі творення термінологічної лексики як підсистеми лексики української мови простежується тенденція до появи складних термінів, назв складних за внутрішньою структурою понять. Необхідність точніше і повніше назвати нові явища в науці, техніці, культурі, відобразити їх найбільш істотні ознаки та необхідність висловити дві ідеї в одному слові викликала до життя велику кількість термінів-комполитів. Історії виникнення іменників-комполитів присвятили свої праці М.Я.Плющ, П.П.Плющ, С.П.Самійленко, І.Й.Тараненко. Словотворчу структуру і семантику складних слів як формально-граматичну реалізацію семантичної структури речення розглядала К.Г.Городенська. Питання про складні терміни знайшло відгук у працях М.П. Богуцької., А.А.Бурячка, Л.С.Гончаренко, В.С.Марченко, В.М.Овчаренко.

У статті розглядається утворення термінів-комполитів, компонентами яких є іменники з театральної лексики (ТЛ). Композити-іменники – одна з найчисленніших і граматично містких категорій у загальній системі частин мови. Саме ця граматична категорія, поєднуючи в собі узагальнене поняття предметності, позначена семантичною об'ємністю і структурною різноманітністю моделей. На прикладі категорії комполитів-іменників найкраще простежити

еволюцію не лише способів словоскладання, а й мови в цілому. Композити в сучасній українській театральній лексиці становлять велику, своєрідну за значенням і різноманітну за складом групу термінів. Утворення термінів шляхом складання основ і цілих слів стало в українській мові досить продуктивним.

Складні театральні терміни (ТТ) – це лексичні одиниці, утворені способом складання для вираження відповідних театральних понять і практично вживані у професійній мові. Як і терміни інших систем, вони забезпечують точність вираження, конкретизацію понять завдяки своїй двобічній семантичній мотивованості[1, с.51]. За структурно-морфологічною ознакою українські ТТ-композити є переважно складними термінами, компонентами яких виступають іменники, наприклад: *звукооформлювач, радіовистава, персонаж-тип, театр-вертеп, темпоритм та ін.* За характером семантико-синтаксичних зв'язків композити у сучасній українській літературній мові поділяються на дві групи. До першої належать терміни, компоненти яких не залежать один від одного. Відношення композитів цієї групи термінів співвідносні із синтаксичними відношеннями слів у словосполученнях, побудованих за типом сурядного зв'язку. До другої групи належать складні терміни, компоненти яких вступають у відношення залежності. Відношення компонентів цієї групи термінів-композитів співвідносні із синтаксичними відношеннями словосполучень, побудованих за типом підрядного зв'язку, наприклад: *світлотехнік, телеспектакль, телесуфлер.* У ТЛ представлені лише найменування другої групи, наприклад: *вистава-мюзикл, образ-персонаж, прем'єра-п'єса, театр-студія* тощо.

Утворення складних термінів у ТЛ української мови здійснюється за тими самими традиційними законами, які діють у літературній мові.

1. Єдинооформлені складання будуються:

а) способом чистого складання або із з'єднувальним голосним, наприклад: *радіовистава, радіотеатр, комедіограф, театроман та ін.;*

б) способом складання у сполученні із суфіксацією, наприклад: *одноактівка, театрознавство, драмгуртківець та ін.;*

2. Різноморфні складання за типом апозитивних сполучень слів, наприклад: *артист-дебютант, комедія-жарт, ферма-дорога* тощо.

Розглянемо єдиноформні терміни-композиції із ТЛ. До цієї групи термінологічних назв належать складні слова, які поєднують два повнозначних корені, що мають відповідності в кореневих морфемах похідних основ. Єдиноформні складні терміни виступають лінгвістичними показниками театральних понять і характеризуються структурно-семантичною цілісністю. Чіткість будови і більша семантична ємкість складних слів (пов'язана із наявністю двох коренів і в багатьох випадках з очевидною співвіднесеністю із словосполученням) робить їх дуже зручними для термінологічних позначень.

Більшість сучасних українських ТТ-композицій, що належать до цієї групи, утворюється шляхом об'єднання в одне словесне ціле кореневих морфем (основ) за допомогою з'єднувального голосного *о*: *звукорежисер, театрознавець* та ін. Голосний *-о-* входить до складу термінів і виступає у них у ролі словотвірної морфеми-інтерфікса. За М.М.Шанським, інтерфікси є найяскравішою ознакою структури композицій.

Шляхом основоскладання за допомогою інтерфікса *-о-* утворені ТТ із зв'язним інтернаціональним другим компонентом *граф і ман*, наприклад: *комедіограф, стенограф, театроман*.

Крім термінів, утворених за допомогою з'єднувального голосного, в українській ТЛ зафіксовані терміни, утворені шляхом безпосередньої інтеграції: *радіоінженер, радіорубка, радіоцех, кінотеатр* та ін.

Складні слова можуть утворюватися з'єднанням основ або слів, це так звані чисті складання. Наслідком такого складання є ті похідні лексеми, в яких останній (опорний) компонент є словом, здатним функціонувати із таким самим значенням і в ролі самостійного слова. У ТЛ до таких композитивних утворень відносимо власне складання із зв'язним інтернаціональним першим компонентом *теле-, мело-, моно-*, наприклад: *телевистава, телеспектакль, телесуфлер, мелодрама, монотеатр*. Такий тип складання А.І.Мойсєєв називає основоскладанням [2, с.158].

Невелика група ТТ утворена способом складання у

поєднанні із суфіксацією, наприклад: *електроосвітлювач*, *комедіографія*, *сценографія*, *театрознавець*, *театрознавство*, *театроманія*.

Цілісна оформленість композитивних слів-термінів сприяє їх переважанню як над простими, так і над складними термінами: вони порівняно коротші й краще задовольняють одну із основних вимог, що ставиться перед термінологією, — однозначне співвідношення між поняттям та словом, оскільки композити значно частіше бувають однозначними, ніж інші терміни. Композитивний термін являє собою цілісну одиницю не лише в граматичному, а й у семантичному плані.

З аналізу даної групи термінів видно, що утворення складних єдинооформлених ТТ, що виражають два поняття в одному слові, зумовлено мовною традицією і здійснюється за моделями, які склалися відповідно до внутрішніх закономірностей розвитку української мови. Однак єдинооформлене складання в театральній термінології менш продуктивне, ніж різнооформлене.

Розглянемо різнооформлені терміни-композити (юкстапозити). Своєрідним способом складання, що істотно відрізняється від усіх попередніх, є нейтральне слово-складання, що не має ніяких показників граматичної цільнооформленості, наприклад: *артист-гастролер*, *артист-дублер*, *режисер-постановник*, *фільм-спектакль* та ін.

ТЛ сучасної української мови властива активна продуктивність словотворчого типу складних іменників-юкстапозитів із різнооформленими компонентами.

Один із компонентів стосовно іншого є прикладкою, що виражає переважно якість або властивість головного компонента. Отже, за змістом прикладки мають відповідний синтаксичний зв'язок із цим компонентом-апозитивом. У композиційному плані юкстапозити із компонентом-прикладкою у сучасній українській мові виступають у двох варіантах: прикладки знаходяться або в препозиції до означуваного компонента, або в постпозиції. У ТЛ поширений другий варіант: *актор-аматор*, *артист-дебютант*, *режисер-початківець*, *сцена-етюд* тощо.

Таким чином, серед юкстапозитів, що є різнооформленими лексичними одиницями, найпродуктивнішим є тип, у якому між компонентами утворюються

взаємини “означуване-означуюче”. Цей тип складних термінів викликаний потребою подавати уточнюючі додаткові означення. Потреба у створенні таких іменників особливо відчувається при називанні осіб за професією та амплуа: *актриса-травесті, актор-комік, декоратор-розпорядник, режисер-новатор, художник-директор, художник-перукар, художник-постановник* та ін.

Така сама необхідність в уточненні спостерігається при називанні різних видів і жанрів драматичних творів: *вистава-диспут, драма-поема, драма-феєрія, комедія-казка, комедія-сатира, н'єса-диспут* тощо.

Композитивні терміни із постпозитивним визначенням типу *артист-дублер, режисер-стажер* та ін. використовуються як проміжна ланка між сполученням слів і словоскладанням. В таких термінах основним виступає означувальний компонент, тому що він несе основну семантики. Перша частина термінів цього типу є родовим поняттям, а друга – видовим (вона конкретизує значення першої).

За формальною ознакою цей тип розподіляється на кілька родових груп.

1. Обидва компоненти одного граматичного роду:

а) складання, в яких обидва компоненти чоловічого роду: *актор-професіонал, режисер-педагог, спектакль-роздум, театр-новатор, фільм-спектакль*;

б) складання, в яких обидва компоненти жіночого роду: *комедія-казка, комедія-сатира, н'єса-феєрія, поема-трагедія*.

2. Група композитів-іменників, компоненти яких належать до різних родових класів:

а) перший компонент – іменники жіночого роду + другий компонент – чоловічого роду: *комедія-жарт, ложка-бенуар, сцена-етюд, трагедія-гімн*;

б) перший компонент – іменники чоловічого роду + другий компонент – жіночого роду: *монолог-пантоміма, театр-мініатюра, театр-студія, фільм-вистава*.

Ознаками юкстапозитів є: 1) відносна розчленованість сприймання і більша інформативна значущість першої частини складного слова (другий компонент служить ніби означенням до першої частини, наприклад: *н'єса-одноактівка* – *одноактна н'єса, актор-комік* – *комічний*

актор;) 2) відмінюваність обох частин складного терміна, наприклад: *над образом-персонажем, у актора-професіонала*; 3) відповідність загальної родової характеристики складного слова граматичному родові першого компонента, наприклад: *новий театр-студія відкрив сезон, поновлена комедія-жарт*.

Отже, розглянувши різнооформлені терміни-композиції (юкстапозити) як одиниці лексичного рівня, визначимо статус цих слів, що постає в єдності трьох основних властивостей:

- а) юкстапозити є постійним “номінативним знаком” і визначаються “цілісністю значення і відтворюваністю”;
- б) лексичне значення юкстапозитів характеризується ідіоматичністю, ідентичністю лексичного значення з денотатом;
- в) юкстапозитам-іменникам притаманна цілісно-оформленість, що визначається можливістю відтворення ідіоматичного лексичного значення у спілкуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко М.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. – К., 1984.
2. Моисеев А.И. Понятие сложного слова в словарях современного русского языка. – М., 1961.

СЛОВОТВОРЧІ МОЖЛИВОСТІ КОРЕНЕВИХ ІМЕННИКІВ В УТВОРЕННІ ПРИКМЕТНИКІВ СПОСОБОМ КОНВЕРСІЇ

Валентина
Зернова,
Вікторія
Костенко
(Полтава)

Проблема співвідношення, виникнення та функціонування однокореневих слів без спеціального словотвірного афікса в одного з членів тієї чи іншої пари слів є однією з найбільш дискусійних у мовознавстві.